

Katarína Löfflerová

Maiden name

Vidor Katalin

Place of birth

Μπρατισλάβα, Σλοβακία

Year of birth

1910

Place of death

Μπρατισλάβα, Σλοβακία

Year of death

2006

Επάγγελμα

Υπάλληλος, ξεναγός

Απελευθερώθηκε

Στρατόπεδο συγκέντρωσης Μαουτχάουζεν

Katarína Löfflerová with
her father 1916

Μεγαλώνοντας και οικογένεια

Το πατρικό μου όνομα ήταν Katalin Vidor. Γεννήθηκα στην οδό Grosslingona στην Μπρατισλάβα της Σλοβακίας το 1910. Η μικρότερη αδελφή μου Alzbeta Dukeszova, το γένος Vidor, γεννήθηκε το 1917 στη Μπρατισλάβα. Ήμουν επτά ετών όταν ήρθε στον κόσμο. Ζήλευα τη μικρή μου αδελφή, αφού όλοι της έδιναν σημασία, αλλά καταλήξαμε να έχουμε μια πολύ καλή σχέση.

Κανένας από τις οικογένειες των παππούδων μου δεν ήταν Ορθόδοξος Εβραίος. Το 1871, αν θυμάμαι καλά, ιδρύθηκε στην Ουγγαρία η κοινότητα των Νεολόγων.^[1] Έτσι, όλοι από την οικογένεια του πατέρα μου, όπως και από την πλευρά της οικογένειάς της μητέρας μου, ήταν μέλη της κοινότητας των Νεολόγων.

Στο νοικοκυριό μας είχαμε πάντα μια υπηρέτρια, ήταν φυσικό. Συνήθως προέρχονταν από την περιοχή Žitný ostrov (στα ουγγρικά Csallóköz), γνώριζαν μόνο ουγγρικά και ήταν ευτυχείς που είχαν την ευκαιρία να έρθουν στην πόλη. Οι υπηρέτριές μας ήταν σαν μέλη της οικογένειας. Ζούσαν όλες μαζί μας, αλλά έτρωγαν χωριστά. Η τελευταία κοπέλα που ήταν μαζί μας ήταν από την περιοχή Záhorie της Σλοβακίας. Το όνομα του γάμου της ήταν Maria Sevcikova. Ήταν ένα έξυπνο πλάσμα, έκρυψε τη μητέρα μου τρεις φορές το 1942. Μαγείρευε, καθάριζε και εκτός από αυτό, ήταν υπεύθυνη για τη φροντίδα μου. Δεν πήγα ποτέ σε νηπιαγωγείο, ούτε εγώ, ούτε η αδελφή μου, ούτε κανένα από τα παιδιά των φίλων μας. Η υπηρέτρια, που ήταν πάντα στο σπίτι, με φρόντιζε. Μετά μετακόμισε. Έτσι δεν είχαμε καμαριέρα, μόνο μια καθαρίστρια. Πολλές οικογένειες είχαν υπηρέτριες, όπως και εμείς.

Στο σπίτι μας ερχόταν μια Fräulein [γκουβερνάντα], για να μάθουμε γερμανικά. Τόσο εγώ όσο και ο ξάδελφός μου, ο γιος της αδελφής της μητέρας μου που ζούσε μαζί μας, είχαμε μια Fräulein που παραιτήθηκε λίγο αργότερα επειδή δεν μπορούσε να μας πάρει.

Πηγαίνοντας στο σχολείο και στην εργασία

**Η Katarína Löfflerová σε
σχολική εκδρομή 1923**

Πήγα σε ένα γυμνάσιο Νεολόγων που σήμερα βρίσκεται στην οδό Ζότσοβα. Στο γυμνάσιο, δεν μας επιτρεπόταν να πηγαίνουμε μαζί στο σχολείο –τα αγόρια και τα κορίτσια έπρεπε να πηγαίνουν σε διαφορετικά σχολεία. Τελείωσα το πρώτο έτος του γυμνασίου κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Μετά από αυτό, πήγα στο Λουθηρανικό Λύκειο, το οποίο ήταν, εκείνη την εποχή, το καλύτερο σχολείο. Ήταν το λεγόμενο «συντηρητικό» λύκειο, γιατί εκτός από τα λατινικά, μαθαίναμε και ελληνικά. Δεν ένιωσα ποτέ αντισημιτισμό όταν πήγα στο Λουθηρανικό Λύκειο μετά το γυμνάσιο.

Έκανα επίσης αθλητισμό, και στους αθλητικούς συλλόγους δεν ήξερα ποιος ήταν Εβραίος και ποιος όχι, ποια ήταν η θρησκεία των ανθρώπων, ούτε καν η εθνικότητά τους.

Εδώ στην Μπρατισλάβα μιλούσαμε τρεις γλώσσες, ή μάλλον δύο, μόνο τα σλοβακικά μάθαμε πολύ αργότερα. Αλλά εκεί [στους αθλητικούς συλλόγους] δεν υπήρχαν καν Σλοβάκοι, πολλοί πρωτοκλασάτοι αθλητές προέρχονταν από την Τσεχική Δημοκρατία. Οι Τσέχοι ήταν καλύτεροι σκιέρ, οπότε ήμασταν μέτριοι [όταν συναγωνιζόμασταν] μαζί τους, αλλά σε έναν αθλητικό σύλλογο δεν συνέβαινε ποτέ να σε κρίνει κάποιος για τη θρησκεία σου.

Katarína Löfflerová at the tennis tournament in Trenčianske Teplice 1920

Έκανα επίσης αθλητισμό, και στους αθλητικούς συλλόγους δεν ήξερα ποιος ήταν Εβραίος και ποιος όχι, ποια ήταν η θρησκεία των ανθρώπων, ούτε καν η εθνικότητά τους.

Εδώ στην Μπρατισλάβα μιλούσαμε τρεις γλώσσες, ή μάλλον δύο, μόνο τα σλοβακικά μάθαμε πολύ αργότερα. Αλλά εκεί [στους αθλητικούς συλλόγους] δεν υπήρχαν καν Σλοβάκοι, πολλοί πρωτοκλασάτοι αθλητές προέρχονταν από την Τσεχική Δημοκρατία. Οι Τσέχοι ήταν καλύτεροι σκιέρ, οπότε ήμασταν μέτριοι [όταν διαγωνιζόμασταν] μαζί τους, αλλά σε έναν αθλητικό σύλλογο δεν συνέβαινε ποτέ να σε κρίνει κάποιος για τη θρησκεία σου.

Παρόλο που δεν μου άρεσαν, παρακολουθούσα τα μαθήματα πιάνου. Πήγαινα, εξασκήθηκα γιατί ήταν σημαντικό να ξέρω να παίζω πιάνο. Τα κορίτσια από τις λεγόμενες καλές οικογένειες παρακολουθούσαν τα πάντα.

Όταν ήμουν 15 ή 16 ετών, οι γονείς μου είπαν ότι τώρα πρέπει να μάθω μια ξένη γλώσσα - εκτός από τα σλοβακικά, τα γερμανικά και τα ουγγρικά, που δεν λογίζονταν ως ξένες γλώσσες. Έμαθα αγγλικά, τα οποία ήταν πολύ χρήσιμα για τη μελλοντική μου εργασία.

Οι γονείς μου ήταν αθλητές. Πηγαίναμε συχνά μαζί για κολύμπι. Μας άφηναν να κάνουμε οτιδήποτε το Σάββατο και τις αργίες. Δεν τηρούσαμε ποτέ το Σάββατο. Ούτε και οι παππούδες μου. Μόνο την Πρωτοχρονιά και το Γιομ Κιπούρ, την Ημέρα του Εξιλασμού.

Μετά το σχολείο, αρχικά δούλευα σε μια ασφαλιστική εταιρεία, αλλά μόνο για λίγο καιρό. Εκεί που δούλεψα το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα ήταν στο εργοστάσιο Klinger, στο τμήμα εξωτερικού. Ήμουν εκεί για χρόνια, μέχρι που με πέταξαν έξω όταν οι Γερμανοί

κατέλαβαν το εργοστάσιο και έδιωξαν κάποιους από εμάς επειδή ήμασταν Εβραίοι. Με πέταξαν έξω κοντά στο τέλος, επειδή εργαζόμουν στο τμήμα εξαγωγών και οι Γερμανοί χρειάζονταν τις γνώσεις μου στα αγγλικά.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου

Το 1933, ο Χίτλερ ανέβηκε στην εξουσία στη Γερμανία. Μέχρι τότε, δεν είχαμε ιδέα για το τι ήταν ο αντισημιτισμός, πολλοί δεν ήξεραν καν τι ήταν. Μεταξύ των δύο πολέμων, δεν νιώθατε κανέναν αντισημιτισμό.

Οι μεταναστεύσεις άρχισαν μετά το 1933. Οι αισιόδοξοι, όπως εγώ και η οικογένειά μου, έμειναν. Επειδή λέγαμε ότι σε μια χώρα όπου ο αρχηγός του κράτους [Γιόζεφ Τίσο] ήταν καθολικός ιερέας, τα πράγματα που συνέβαιναν στις γειτονικές χώρες δεν θα μπορούσαν να συμβούν εδώ.

Όταν εισήγαγαν το σύστημα με τα κίτρινα αστέρια, κάποιοι από εμάς στην αρχή έπρεπε να φορούν το αστέρι των έξι εκατοστών, ραμμένο στο μέρος των ρούχων τους που φαινόταν κάτω από το πανωφόρι τους. Αργότερα υπήρξε μια διαταγή ότι οι εργάτες δεν έπρεπε να το φορούν, αν δούλευαν.

Μετά το σχηματισμό του σλοβακικού κράτους^[2], κάθε εβδομάδα έβγαιναν όλο και περισσότερα αντισημιτικά διατάγματα. Πρώτα έπρεπε να καταθέσεις όλα τα τιμαλφή σου, κοσμήματα, γούνες –όχι μόνο ολόκληρα γούνινα παλτά, αλλά και παλτά με μικρούς γούνινους γιακάδες. Έπρεπε επίσης να προσκομίσεις τα ραδιόφωνα σου, ώστε να μην μπορείς να ενημερωθείς για το τι συνέβαινε στον κόσμο. Μόλις θυμήθηκα ότι έπρεπε να δώσω και τον αθλητικό μου εξοπλισμό. Τότε, το 1940, δεν ξέραμε ακόμα, ότι πολύ σύντομα θα ερχόταν η ώρα που δεν θα παραδίδαμε τα τιμαλφή μας, αλλά τις ζωές μας.

Παρέμεινα στη δουλειά μου στο δικηγορικό γραφείο^[3]. Ο Δρ. Φόρστερ μού εξασφάλιζε με επιτυχία κάθε φορά άδεια εργασίας. Πολύ συχνά, μερικές φορές κάθε μέρα, έπρεπε να πηγαίνω στο δικαστήριο. Αυτό ήταν την εποχή που έπρεπε να φοράμε μόνο το μικρό εβραϊκό αστέρι. Ήμουν τρομοκρατημένη, είχα πάντα στα χέρια μου τα χαρτιά των υποθέσεων. Γενικά έσφιγγα το αστέρι στο αριστερό μου χέρι και αν έβλεπα κάποιον φύλακα κάπου, το καρφίτσωνα γρήγορα.

Σώζοντας άνδρες από τον εκτοπισμό στο Άουσβιτς

Οι τρεις άνδρες, ο σύζυγος της αδελφής μου, ο σύζυγός μου και ο πατέρας μου, ο οποίος ήταν πενήντα και κάτι ετών, μεταφέρθηκαν στην Ilava (στρατόπεδο εργασίας)^[4]. Εκεί έχτιζαν ένα φράγμα ηλεκτρικής ενέργειας. Αργότερα, τους πήγαν σε ένα στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Ζίλινα, όπου μάζευαν ανθρώπους και από εκεί τους έστειλαν στο Άουσβιτς. Δεν θα πω όλες τις λεπτομέρειες, αλλά με επιτυχία πήρα άδεια και μπήκα στο lager [το στρατόπεδο στα γερμανικά], όπου κρατούσαν τον πατέρα μου. Ως ηλικιωμένος, δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Πήρα μια άδεια με το όνομά του, ώστε να μπορέσει να βγει από το στρατόπεδο. Ο πατέρας μου μού είπε, εν τω μεταξύ, πού δούλευαν ο σύζυγός μου και ο κουνιάδος μου. Η τύχη ήταν πραγματικά με το μέρος μου –και με τις διασυνδέσεις μου, φυσικά– κανόνισα να σταλούν οι δύο νεότεροι άνδρες με το τρένο που πήγαινε στο στρατόπεδο εργασίας Novaky και όχι με εκείνο που πήγαινε στο Άουσβιτς. Λοιπόν, έτσι έσωσα την άμεση οικογένειά μου το 1942, καθώς κανένας από αυτούς δεν βρισκόταν εκτός των συνόρων της χώρας. Βγάλαμε με επιτυχία τον κουνιάδο μου και τον σύζυγό μου από το Novaky, εξασφαλίζοντάς τους άδεια εργασίας σε μια κατασκευαστική εταιρεία.

Εθνική εξέγερση της Σλοβακίας και συνέπειες

Στις 20 Αυγούστου 1944 ξέσπασε η Σλοβακική Εθνική Εξέγερση^[5]. Οι Γερμανοί εισέβαλαν στη Σλοβακία και ζούσαμε με μεγάλη αγωνία για το τι θα συνέβαινε. Εν τω μεταξύ, ακούγαμε τις ειδήσεις και γνωρίζαμε ότι οι Γερμανοί υπέστησαν πολύ, πολύ μεγάλες απώλειες.

Οι φρουροί του Hlinka^[6] ήρθαν για εμάς και μας συνέλαβαν στις 27 Σεπτεμβρίου 1944. Οι φρουροί μάς πήγαν στο Εβραϊκό Κέντρο, το κτίριο αποτελούσε ιδιοκτησία της εβραϊκής κοινότητας. Συγκέντρωσαν εκεί περίπου 1.500 άτομα και περάσαμε όλη τη νύχτα όρθιοι στα δύο πατώματα των σκαλοπατιών εκεί. Αρκετά νωρίς το πρωί, πριν από τις οκτώ, έπρεπε να βαδίσουμε προς το σιδηροδρομικό σταθμό. Σταθήκαμε στο σταθμό μέχρι το μεσημέρι. Μετά το μεσημέρι, μας έβαλαν στα βαγόνια. Καταλήξαμε στο Sered'^[7], το οποίο ήταν στρατόπεδο συγκέντρωσης, που βρίσκεται περίπου 60 χιλιόμετρα βορειοανατολικά της Μπρατισλάβα. Μείναμε στο Sered' για τρεις ημέρες, αυτό ήταν κάτι το φρικτό. Λόγω της έλλειψης χώρου, μας στριμώξανε φρικτά μεταξύ μας- ήταν τερατώδες. Ήρθαν τα βαγόνια, και πάλι μας μάζεψαν για τον πρώτο γύρο, θα μπορούσαμε να ήμασταν εβδομήντα άτομα, ή ίσως και περισσότεροι. Όταν φτάσαμε στην Cadca (πόλη που

βρίσκεται στη Βόρεια Σλοβακία, κοντά στα πολωνικά σύνορα), τότε ξέραμε ότι πηγαίναμε προς το Άουσβιτς.

Ήξερα ακριβώς τι υπήρχε στο Άουσβιτς. Ήταν γνωστό, επειδή δύο κρατούμενοι είχαν δραπετεύσει με επιτυχία τον Μάρτιο του 1944, και ο τότε σύζυγός μου είχε συναντήσει έναν από αυτούς. Γι' αυτό όταν πρωτοείδα το Άουσβιτς, δεν μου ήταν εντελώς άγνωστο.

Άουσβιτς

Φτάσαμε στο Μπιρκενάου και έπρεπε να βγούμε έξω και χώρισαν τους άνδρες και τις γυναίκες. Τότε ήταν που είδα τον πατέρα μου και τον σύζυγό μου για τελευταία φορά. Ένας άνδρας των SS που στεκόταν εκεί κοντά, ήταν από εδώ, από το Ružinov (ουγγρ. Főrény)^[8]. Με κοίταξε, με έπιασε από το χέρι και με ρώτησε: «Πόσο χρονών είσαι;». Του απάντησα ειλικρινά, είμαι τριάντα τέσσερα. Μου είπε: «Είσαι ακόμα δυνατή, θα πας να δουλέψεις». Στάθηκα με τα χέρια μου γύρω από τη μητέρα μου, αλλά με κάποιιο τρόπο με έσπρωξαν στην άλλη πλευρά. Έτσι βρέθηκα στην πλευρά της ζωής. Εκείνοι που είχαν περάσει στη λεγόμενη πλευρά της ζωής πήραν εντελώς διαφορετικό δρόμο από εκείνους που δολοφονήθηκαν με αέριο αμέσως. Ξέρω την ακριβή ημερομηνία, την 4η Οκτωβρίου, όταν εκτέλεσαν τους γονείς μου.

Freiberg

Βρέθηκα στο Άουσβιτς συνολικά για δέκα ημέρες. Οι εκκαθαρίσεις άρχισαν με μεγάλη συστηματικότητα. Οι θάλαμοι αερίων λειτουργούσαν μέρα και νύχτα. Δέκα ημέρες αργότερα μας έβαλαν ξανά στα βαγόνια και για δύο ημέρες μας μετακινούσαν. Μετά από δύο ημέρες, φτάσαμε στη Γερμανία, στο Freiberg^[9]. Υπήρχε ένα εργοστάσιο πορσελάνης που είχε μετατραπεί σε στρατιωτικό εργοστάσιο. Κατασκευάζαμε φτερά και ορισμένα εξαρτήματα για τις ρουκέτες, με τις οποίες βομβάρδιζαν το Λονδίνο. Δουλεύαμε είτε δώδεκα ώρες την ημέρα είτε δώδεκα ώρες τη νύχτα υπό συνεχή επίβλεψη γυναικών. Πρέπει να αναφέρω ότι οι γυναίκες φρουροί των SS ήταν πολύ πιο σκληρές από τους άνδρες. Ήταν δύσκολη σωματική εργασία και μας βασάνιζε συνεχώς η πείνα.

Μετά από επτά μήνες, ξαφνικά μας είπαν ότι κλείνουν το εργοστάσιο. Εμείς μείναμε μέσα κατά τη διάρκεια της ημέρας και όσοι δούλευαν επάνω είδαν ότι τα SS έφευγαν και οι προηγούμενοι εργάτες, που μας είχαν εκπαιδεύσει, έφευγαν επίσης και μας άφησαν κλειδωμένους στο εργοστάσιο. Εμείς φοβόμασταν τα SS και την Γκεστάπο, όχι τις βόμβες.

Όταν σκεφτήκαμε, ότι τώρα θα πεθάνουμε πραγματικά από την πείνα· πάλι μας έβαλαν σε βαγόνια, αλλά αυτή τη φορά σε εμπορικά βαγόνια χωρίς οροφή. Ήμασταν σε αυτά τα ανοιχτά βαγόνια για δεκαέξι ημέρες, μας μετέφεραν πέρα δώθε στην Αυστρία, τη Γερμανία και την πάλαι ποτέ Τσεχοσλοβακία.

Μαουτχάουζεν

Φτάσαμε στο Μαουτχάουζεν, και οι πραγματικά άτυχοι –και εγώ ήμουν πραγματικά άτυχη– κατέληξαν στο λεγόμενο στρατόπεδο των τσιγγάνων, όπου οι γυναίκες των SS είχαν ήδη διαφύγει. Είχαν μείνει μόνο λίγοι εκεί, και επειδή ήξεραν ότι οι Εβραίοι έρχονταν εκεί, έδωσαν στους Τσιγγάνους εξουσία και τους έδωσαν ένα λευκό περιβραχιόνιο.

Υπήρχε ένα πολύ ωραίο πλάσμα ανάμεσά μας, πολύ νεότερο από μένα. Είπε: «Όποιος θέλει να έρθει μαζί μου, εγώ δραπετεύω». Αμέσως προσχώρησα. Ήμασταν επτά γυναίκες και φύγαμε. Δεν πήγαμε μακριά, υπήρχε ένα δάσος εκεί. Ανεβήκαμε και κατά λάθος βρήκαμε το τσεχικό πολιτικό στρατόπεδο^[10]. Μας έκρυψαν στα άχυρα, γιατί εδώ είχαν κρεβάτια, γεμάτα με άχυρα. Στις 4 Μαΐου 1945 μας είπαν: «Κυρίες μου, η ελευθερία είναι εδώ, έρχονται οι Αμερικανοί!». Σε αυτό το σημείο, σκαρφαλώσαμε έξω με μεγάλη δυσκολία και σηκωθήκαμε. Υπήρχε ένα κάγκελο εκεί, σταθήκαμε και παρακολουθούσαμε, δεν ήθελες να πιστέψεις στα μάτια σου.

Άφιξη στην πατρίδα

Επιστρέψαμε στην πατρίδα μας με πλοίο από το Δούναβη και στις 22 Μαΐου φτάσαμε στην Μπρατισλάβα και το πλοίο σταμάτησε ακριβώς μπροστά από εκείνο το σπίτι, αυτό από το οποίο με είχαν πάρει. Κατευθυνθήκαμε προς την πόλη και ο ραβίνος μας εκείνη την εποχή, ο Δρ. Φρίντερ, ερχόταν κατευθείαν προς το μέρος μας, μαζί με δύο Εβραίους. Βλέπει πως κατεβήκαμε από το πλοίο, χωρίς μαλλιά, φαλακρές και μας έστειλε στην εβραϊκή κουζίνα να φάμε. Όταν φτάσαμε στην εβραϊκή κουζίνα, μετά το σοκ, οι άνθρωποι που στέκονταν γύρω μας άρχισαν να μπαίνουν μέσα: «Είσαστε με τη μητέρα μου, είδατε την αδελφή μου, δεν είδατε την κόρη μου, έτσι δεν είναι;». Η μία μετά την άλλη, έκαναν όλοι ερωτήσεις.

Τότε δεν ένιωθα θλίψη [από όσα είχαν συμβεί κατά τη διάρκεια του πολέμου] –και δεν ήμουν μεμονωμένη περίπτωση. Για μένα υπήρχε μόνο ένα σημαντικό πράγμα: να τρώω, να τρώω και να τρώω. Άκουσα μόνο για κάποιους άλλους, οι οποίοι δέχτηκαν επιθέσεις, όπως ότι επέστρεφαν περισσότεροι από όσοι είχαν εκτοπιστεί, αλλά σε μένα δεν συνέβη ποτέ

κάτι τέτοιο.

Υπήρχε ένα γραφείο, το οποίο ονομαζόταν γραφείο επαναπατρισμού. Όσοι επέστρεφαν στην πατρίδα έπρεπε να εγγραφούν, και ο καθένας έπαιρνε 500 ή 1000 κορώνες. Καθώς ανέβαινες τα σκαλιά, υπήρχαν παντού γραμμένα ονόματα και διευθύνσεις. Όλοι τα διάβαζαν όλα. Όταν υπέγραψα ότι επέστρεψα, έβαλα το όνομά μου εκεί. Έτσι με βρήκε ο θεός μου, όταν επέστρεψε, και κατέληξα να ζω μαζί του. Λίγο καιρό μετά, ανακάλυψα ότι ο τότε σύζυγός μου πέθανε επίσης στο Άουσβιτς. Τον δηλητηρίασαν κι αυτόν με αέριο.

Δεύτερος γάμος

Katarína Löfflerová with family 1960

Γνώρισα τον δεύτερο σύζυγό μου, τον Ladislav Löffler, όταν δούλευε για μια εταιρεία μεταφορών και μου παρέδωσε ένα μπαούλο από το Pezínok, στη νοτιοδυτική Σλοβακία. Ήταν Εβραίος, αλλά όχι θρησκευόμενος. Έμεινε στην Μπρατισλάβα και πέρασε τον πόλεμο εκεί με πλαστά χαρτιά. Δεν είχα καμία φιλοδοξία να παντρευτώ. Ήξερα ότι μπορούσα να συντηρήσω τον εαυτό μου μόνη μου, αφού μιλούσα τέσσερις γλώσσες. Θα μπορούσα να βρω δουλειά, με είχαν ήδη ζητήσει, αλλά δεν ένιωθα καλά, ακόμα.

Τελικά παντρευτήκαμε το 1946. Δουλέψαμε πολύ - δούλευα επίσης μαζί του, είχε ήδη το δικό του πρακτορείο αποστολών. Δουλεύαμε νύχτα και μέρα, Σάββατο και Κυριακή, πολύ. Μετά τον πόλεμο, η μετανάστευση ξεκίνησε και πάλι, καθώς πολλοί άνθρωποι ενώ επέστρεψαν, αποφάσισαν να μεταναστεύσουν εκ νέου. Εμείς όμως δεν θέλαμε να φύγουμε. Η κόρη μου Άννα γεννήθηκε το 1948.

Η ζωή κατά τη διάρκεια του κομμουνισμού στην Τσεχοσλοβακία

Αρχικά, είχα μια θέση σε μια κατασκευαστική εταιρεία, αλλά μόνο για μικρό χρονικό διάστημα. Το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα που εργάστηκα σε ένα μέρος ήταν στην Household Business, στα κεντρικά γραφεία. Ο σύζυγός μου εργαζόταν στην πόλη Νίτρα. Πήγαμε εκεί για να ζήσουμε και μέيناμε για δέκα χρόνια.

Το 1966 επιστρέψαμε στην Μπρατισλάβα. Πήρα μια νέα θέση στο τμήμα προώθησης, καθήκον μου ήταν να διασφαλίζω την προμήθεια του ετήσιου αποθέματος. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου είχα ένα αυτοκινητιστικό ατύχημα. Έτσι πήρα σύνταξη λόγω σωματικής αναπηρίας στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Είχα υποστεί κάποιους σοβαρούς τραυματισμούς. Είχα σύνταξη αναπηρίας, αλλά αργότερα άρχισα να εργάζομαι και ως ξεναγός στο ταξιδιωτικό γραφείο, όπου εργάστηκα για είκοσι έξι χρόνια.

Δεν ήρθα ποτέ σε σύγκρουση για την εβραϊκή μου κληρονομιά. Κατά τη διάρκεια της κομμουνιστικής περιόδου, προσπάθησα να τους γνωστοποιήσω αμέσως ότι είμαι Εβραία, γιατί πάντα μου άρεσε να ξέρω σε ποια πλευρά βρισκόμαστε, ποιος είναι ο εχθρός και ποιος ο φίλος.

Η Βελούδινη Επανάσταση και τα χρόνια μετά...

Στην Τσεχοσλοβακία το 1989 ήταν η εποχή των μεγάλων κοινωνικών αλλαγών, της Βελούδινης Επανάστασης^[1]. Κάθε μέρα πήγαινα να διαδηλώσω στην πλατεία Εθνικής Εξέγερσης. Μετά την αλλαγή του καθεστώτος, ο κόσμος δεν είναι χειρότερος, αν και όχι πραγματικά, ώστε να μπορώ να πω τη γνώμη μου χωρίς κίνδυνο. Την εκφράζω ούτως ή άλλως, αλλά πάντα φοβάμαι λίγο. Η οικογένειά μου ζει σίγουρα καλύτερα από ό,τι ζούσαμε. Μπορείς να ζήσεις, δεν είναι τόσο επικίνδυνα. Μπορείς πάντα να κάνεις κάτι και να βγάλεις χρήματα, απλά πρέπει να το θέλεις.

Το 1991 έκανα το πρώτο μου ταξίδι στο εξωτερικό, στο Ισραήλ. Πριν από τέσσερα χρόνια, πήγα για δεύτερη φορά. Υποστηρίζω συνεχώς το Ισραήλ, αλλά δεν θα ήθελα να ζήσω εκεί. Ίσως είμαι πολύ Κεντροευρωπαία για να ζήσω εκεί.

- [1] Οι Νεολόγοι ήταν ένας μεταρρυθμισμένος κλάδος του ιουδαϊσμού στην Ουγγαρία, που δημιουργήθηκε ανεξάρτητα μετά το Συνέδριο του 1868 στην Πέστη. Ο κλάδος επηρεάστηκε από τις θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις και τις τάσεις αφομοίωσης των Ούγγρων Εβραίων.
- [2] Στις 14 Μαρτίου 1939, η σλοβακική βουλή κήρυξε την ανεξαρτησία της Σλοβακίας από την Τσεχοσλοβακία και δημιουργήθηκε το λεγόμενο σλοβακικό κράτος. Η χώρα ελεγχόταν αυστηρά από τη ναζιστική Γερμανία.
- [3] Η Löffleronά απέκτησε αυτή τη δουλειά μεταξύ 1939 και 1940. Η ακριβής ημερομηνία είναι άγνωστη.
- [4] Η Ilava, βορειοδυτική Σλοβακία - ήταν ένα στρατόπεδο εργασίας και κράτησης που προοριζόταν για τους εχθρούς του κυβερνώντος καθεστώτος του σλοβακικού

κράτους. Το στρατόπεδο κράτησης στην Ιλάβα άρχισε να λειτουργεί στα τέλη Μαρτίου 1939 και συνεχίστηκε μέχρι το τέλος του πολέμου. Σε αντίθεση με τους πολιτικούς κρατούμενους, οι κρατούμενοι κρατούνταν στο στρατόπεδο όχι με τη νόμιμη διαδικασία-και σε τέτοιες περιπτώσεις το μόνο που χρειαζόταν ήταν το Υπουργείο Εσωτερικών να κατηγορήσει ένα άτομο ότι "παρεμποδίζει την οικοδόμηση του κράτους". Τόσο οι υποστηρικτές όσο και οι αντίπαλοι του καθεστώτος του κυβερνώντος Σλοβακικού Λαϊκού Κόμματος του Χλίνκα αναφέρονταν ανοιχτά σε αυτό ως "στρατόπεδο συγκέντρωσης", αναγνωρίζοντας έτσι ότι είχε ως πρότυπο τα στρατόπεδα που κατασκεύασαν οι Ναζί για τους πολιτικούς τους αντιπάλους μετά την ανάληψη της εξουσίας.

- [5] Η Σλοβακική Εθνική Εξέγερση ήταν μια στρατιωτική εξέγερση που οργανώθηκε από το σλοβακικό κίνημα αντίστασης κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην κεντρική Σλοβακία.
- [6] Η πολιτοφυλακή διατηρήθηκε από το Λαϊκό Κόμμα της Σλοβακίας, το οποίο κυβέρνησε το φασιστικό κράτος της Σλοβακίας κατά την περίοδο 1938-1945- πήρε το όνομά της από τον Andrej Hlinka, ο οποίος ίδρυσε το κόμμα.
- [7] Το στρατόπεδο εργασίας Sereď δημιουργήθηκε το 1941 ως εβραϊκό στρατόπεδο εργασίας. Το στρατόπεδο λειτούργησε μέχρι την έναρξη της Σλοβακικής Εθνικής Εξέγερσης, οπότε και διαλύθηκε. Στις αρχές Σεπτεμβρίου 1944, οι δραστηριότητές του ανανεώθηκαν και άρχισαν οι εκτοπισμοί. Επειδή τα μητρώα του στρατοπέδου καταστράφηκαν, οι πιο αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των απελαθέντων προέρχονται από μάρτυρες που εργάστηκαν με τα αρχεία κρατουμένων. Σύμφωνα με αυτές τις πληροφορίες, από τον Σεπτέμβριο του 1944 έως το τέλος Μαρτίου 1945, 11 μεταφορές με 11.532 άτομα απεστάλησαν από το στρατόπεδο Sereď. Μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου 1944 οι μεταφορές προορίζονταν για το στρατόπεδο συγκέντρωσης Άουσβιτς- αργότερα, οι κρατούμενοι μεταφέρθηκαν σε άλλα στρατόπεδα του Ράιχ. Το στρατόπεδο Sereď εκκαθαρίστηκε στις 31 Μαρτίου 1945, όταν στάλθηκε η τελευταία μεταφορά εκκένωσης με προορισμό το γκέτο του Τερεζίν. Σε αυτή τη μεταφορά αναχώρησε και ο διοικητής του στρατοπέδου Sereď, Alois Brunner.
- [8] Το Ružínov (ή στα ουγγρικά, Főrény) είναι δήμος της Μπρατισλάβα.
- [9] Ένα από τα υποστρατόπεδα του στρατοπέδου συγκέντρωσης Flossenbürg.
- [10] Ήταν ακόμα στο στρατόπεδο Μαουτχάουζεν, όχι σε ξεχωριστό στρατόπεδο.
- [11] Η Βελούδινη Επανάσταση ήταν μια μη βίαιη μετάβαση της εξουσίας στην τότε Τσεχοσλοβακία, η οποία έλαβε χώρα από τις 17 Νοεμβρίου έως τις 28 Νοεμβρίου

1989 και είχε ως αποτέλεσμα το τέλος της διακυβέρνησης επί 41 έτη της Τσεχοσλοβακίας από το κομμουνιστικό κόμμα.